

El ball de cabecuts de Ribes

Una tradició perduda: recuperem-la!

Ester Callao i Mestre

Aquesta separata s'ha escrit pensant en tota la gent de Ribes que viu la Festa Major, des de dins i des de fora de la cercavila. En tots els nens i nenes que no han vist mai els cabeçuts, i en els que ja no són tan petits i els recorden i troben a faltar per sant Pau i sant Pere al costat dels altres balls. També s'ha escrit pensant en tots els que ens agrada trobar el programa d'actes de cada Festa Major a la bústia de casa, per poder fullejar-lo i mirar de què tracta la separata.

Espero que gaudiu d'aquesta lectura i del recull de fotografies que l'acompanyen.

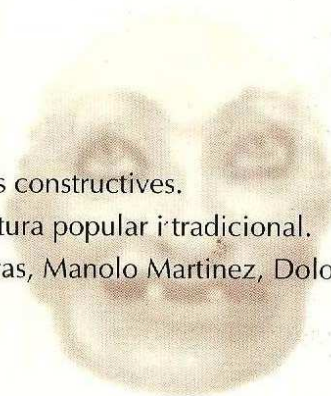
Ester Callao i Mestre

Agraïments:

A Gerard Coll Milà per les seves orientacions, suggeriments i crítiques constructives.

A Jan Grau Martí pels assessoraments sobre qualsevol àmbit de la cultura popular i tradicional.

I a Pere Coll i Milà, Josep Maria Cuadras Pagès, Mercè Garriga Cuadras, Manolo Martinez, Dolors Pascual Vidal, Marc Riba i Bosch, El Ingenio de Barcelona.

Festa Major de Sant Pau 2007 - Sant Pere de Ribes

Autora: Ester Callao i Mestre

Edita: Comissió de Festes - Ajuntament de Sant Pere de Ribes

D.L.: B-7562-2007

Impremta Falcó

Introducció

Nans, capgrossos, nanos, cabuts, caparruts, caputs... a Ribes: cabeçuts.

Des de sempre s'ha tendit a unificar la manera d'anomenar aquests elements d'imatgeria festiva, però aquesta mostra de mots, no tots designen les mateixes figures. En un primer moment, Joan Amades, en el seu llibre *Gegants, nans i altres entremesos*, parlava de tots per igual sense diferenciar-los, i els caracteritzava desenvolupant una mateixa funció dins la festa. Actualment, però, es parla de dos grups ben diferenciats: els nans per una banda, i els capgrossos per una altra.

Els **nans** són figures de mig cos, de manera que el portador s'hi encabeix a dins provocant la sensació de figura escurçada. Mira per una finestreta practicada al front o al barret, si en porta. Quan els nans són duts per canalla l'efecte buscat amb aquest tipus de figures s'accentua. Un clar exemple són els cap-i-cossos (els 'capis').

Els **capgrossos**, en canvi, són caps de dimensions considerables, que es col·loquen damunt les espatlles del portador, que acostuma a mirar per la boca oberta o entreoberta del capgròs. Això permet més mobilitat que el nan, i dóna més llibertat de moviments, que gesticulant amb els braços i les cames pot representar teatralment la personalitat del personatge caracteritzat, i deixa oberta la possibilitat que el portador pugui anar vestit amb una indumentària adient per completar estèticament la figura.

Les evidents diferències físiques entre nans i capgrossos han acabat definint diferents funcions dins la festa. La seva morfologia sovint dóna peu a ridiculitzar el personatge que representa o a exagerar-ne els trets de la seva fesomia, tot i que també hi ha la tendència de fer capgrossos homenatjant personatges locals, immortalitzant-los com a capgròs per la Festa Major com a reconeixement a la seva trajectòria, com és el cas de ciutats com Vilafranca del Penedès o Terrassa.

A Ribes es parla dels 'cabeçuts' per designar el ball en sí, sense distingir entre nans o capgrossos, tot i que ben mirat, el ball va arribar a estar format per tots dos elements: els capgrossos de sempre, que aquí mai van arribar a portar un vestit relacionat pròpiament amb el personatge representat, i els cap-i-cossos coneguts com a 'capis', que en el nostre cas representaven diferents personatges del cinema mut. Val a dir que els cabeçuts de Ribes, almenys els que van sortir a les festes majors a partir de finals dels anys quaranta en endavant, eren tots figures fabricades artesanalment en sèrie, que s'anaven adquirint de festa major en festa major formant un conjunt irregular de models molt variats. Això fa que encara puguem trobar-ne d'iguals arreu de Catalunya.

Baixada de sant Pau de 1948 i de 1972: la cercavila ha crescut considerablement

Si bé és cert que nosaltres parlem de cabeçuts, si fem un repàs de la terminologia utilitzada en els programes de festa major de Ribes, els trobem anomenats com a nans, 'nanos' i sobretot 'cabezudos' durant tots els anys que els programes es van escriure en castellà, i nans o capgrossos a partir de l'arribada de la Democràcia amb la plena recuperació de la nostra llengua. Quotidianament, però, seguim parlant dels cabeçuts com a terminologia local del ball, igual que a Sitges, i a diferència de Vilanova, que són els nans o capgrossos.

La funció principal del ball de nans i capgrossos era la d'obrir pas entre la gent perquè la cercavila, processó o comitiva pogués avançar. Al costat de la majestuositat, solemnitat i grandesa dels gegants, els nans i capgrossos són més propers, acosten la festa a tothom, petits i grans: saluden, desfilen, salten i dansen, alguns seguint els passos de coreografies marcades, però sempre al so de músiques rítmiques i alegres.

Aquest és un treball obert, no pretén teoritzar sobre aquest àmbit de la cultura popular. *Una tradició perduda: recuperem-la!* és un subtítol pensat en clau de doble lectura: per una banda, recuperar la tradició en sí, deixar testimoni escrit del que ha estat el ball de cabeçuts dins les festes majors ribetanes. Per una altra, recuperar el ball com a proposta de futur, com a reflexió, com a redefinició: com a replantejament del ball amb tot el que això comporta. Es fa una passejada per la història dels cabeçuts ribetans des de les primeres referències que s'han pogut trobar fins a l'actualitat, però sent conscients que encara queda molt per fer. És una recerca a mitges, desgranada parant-se en els moments més destacats de la trajectòria dels cabeçuts a la nostra població. És un treball pensat per obrir la porta a un àmbit poc analitzat, esperant que llegint-lo us vinguin a la memòria records de festa major, avui passats. Reflexionem-hi.

Breus apunts d'història

Segons Joan Amades, els capgrossos i nans són elements festius moderns a Catalunya, ja que les primeres referències documentals que va trobar dataven de començaments del segle XIX. Actualment, gràcies a treballs de recerca d'història local, es confirma l'existència de nans durant el segle XVIII, com és el cas de Reus, Olot o Solsona, tot i que possiblement ja n'haguessin existit anteriorment.

La documentació que ens ha arribat relacionada amb aquests elements de la imatgeria festiva és poc concreta i molt dispersa, tret que en dificulta la recerca. Per les seves característiques i per la seva forma, els nans i capgrossos són parents de les màscares sobredimensionades, vistos com una evolució d'aquestes.

Baixada de Sant Pau dels quatre cabeçuts adquirits el 1916 envoltats de gran expectació

El Ball de cabeçuts a Ribes

La primera referència documental de la participació d'uns cabeçuts a Ribes s'ha trobat en el programa d'actes de la Festa Major de sant Pere de l'any 1901, que és el programa més antic que es conserva. Parla dels 'nanos' sense més, per la qual cosa, davant la manca de més referències documentals, no es pot assegurar que aquests elements siguin locals. Podrien ser-ho, podrien haver estat llogats o podria ser que fossin d'una altra població i se'ls hagués convidat a la festa en una època en què pràcticament només hi havia el ball de bastons, però de moment, com ja hem dit, no se n'ha trobat cap més referència.

El fragment del text d'aquest programa d'actes, escrit en el català de l'època, apuntava literalment:

*'Divendres XXVIII de juny. A les dugues de la tarde totes les campanes faran oïr llurs varies, sonores, alegres veus, acompanyades del esclatar de trons, coets, piules i bombardes, escampant per tot arreu l moviment i l goig i l'entusiasme. Sortirán tot seguit ls **nanos**, balls de bastons i altres dances tradicionals catalanes, pera divertiment i esbarjo de bailets, donzelles, fadrins i gent granada, mentres se repartirán a les families menesteroses les almoines destinades a aconortar ls pobres i fer-los-hi oblidar lo més possible llurs penes i congoixes. A les vuyt del vespre, l'Ajuntament en corporació anirà de la Casa Pairal a l'Esglesia de la Parroquia, precedit de **nanos** i dances i de l'orquestra dels Noys d'Olesa de Montserrat, pera assistir ab devoció a les solemnes COMPLETES, cantades amb acompanyament de la meteixa cobla. Desde entrada de fosch, cap a les nou del vespre, fastuoses i esplendents lluminaries de teieres, fanals i fogates enlluernarán als tranzuentos i estadants de les places i carrers. Els musichs d'Olesa donarán a la Plaça Major un artístich concert instrumental; els comissionats de les festes enlairarán GLOBOS aerostáticos amb hermoses lluminaries, al mateix temps que s'etgegarán vistosos fochs artificials'.*

A causa dels buits documentals es desconeix si aquests nans van seguir sortint per la festa major, ja que de la primera dècada del segle XX no se n'han trobat prou referències. Consultant les actes de l'Ajuntament, els programes d'actes o els fulls de despeses de festa major es podria analitzar, però fins al moment no sabem si aquests documents s'han conservat.

Consultant les despeses que va comportar la Festa Major de sant Pau de 1904 no hi surten, però això no és del tot significatiu ja que més endavant tampoc en quedarà constància, però sabem del cert que sortien perquè s'ha trobat documentat en un altre lloc.

Per sant Pau de 1916 s'estrena un drac, avui conegut com el 'drac vell', que va ser un donatiu de l'alcalde Josep Puig i Miret. L'*Eco de Sitges* del dia 30 de gener de 1916 especifica que la cercavila estava formada només pel Ball de bastons, Ball de diables i el drac, però no per uns cabeçuts.

Foto dels quatre cabeçuts de 1916 parats al costat del 'drac vell' a Sant Pau. Semblen repintats.

Per sant Pere d'aquell mateix any s'adquireixen quatre capgrossos. Tal com es pot llegir en el llibre d'actes corresponent al dia 25 de juny de 1916, l'Ajuntament acorda adquirir-los per mitjà de la subscripció popular, i assenyala la seva arribada a Ribes la vigília de Festa Major a les sis de la tarda, dirigint-se tot seguit a la Casa Consistorial per saludar les autoritats. D'aquesta notícia se'n fa ressò a la premsa: a l'*Eco de Sitges* del 18 de juny de 1916 sortia publicat: '(...) saldrán las danzas populares, el drac y el debut de los Nanos (...)', i el del 2 de juliol, un cop passada la festa major, s'hi publicava que: 'El estreno de los cabezudos con la salida del ball de bastons i el drac, produjo mucha animación y general contento entre chicos y grandes'. Els quatre nanos van crear expectació en una època en la qual veure uns cabeçuts no era un fet comú sinó tot un espectacle.

Desconeixem bona part dels nans i capgrossos que van sortir dels obradors dels artesans durant els anys previs a la Guerra Civil, i suposem que la sort que van córrer durant aquest període no va ser gaire diferent a la dels gegants i el bestiari en general. La majoria va desaparèixer en un temps tan difícil. Aquesta deuria ser la sort que deuriem patir aquests quatre cabeçuts de 1916, perquè no se n'ha trobat cap referència posterior. Tampoc se n'han localitzat les factures, i per tant, n'ignorem l'artesà que els va fer. En Jan Grau, del Centre de Promoció de la Cultura Popular

i Tradicional de la Generalitat de Catalunya, com a especialista i gran coneixedor en la matèria, creu que aquests cabeçuts podrien ser parents dels nans de Berga per les característiques que presenten. Aquesta és una de les línies que queda encetada per seguir estudiant. Mirant les fotografies que se n'han conservat veiem quatre figures amb fesomies diferents, vestides amb una mena de túniques d'estampats florals i virolats que el portant es posava damunt la roba.

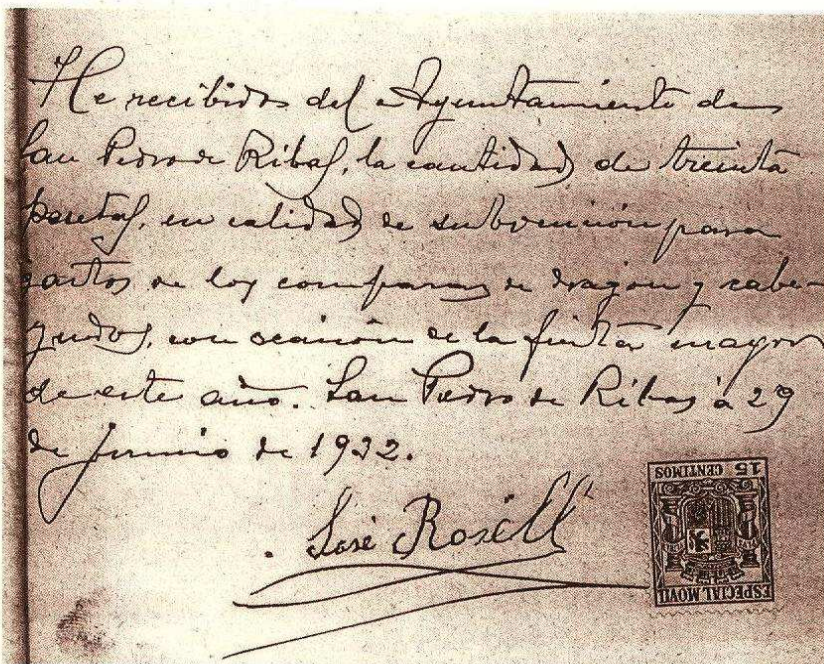
Malauradament tenim un buit documental quant a la conservació de programes de Festa Major fins els anys trenta, però suposem que aquests cabeçuts van sortir ininterrompudament junt amb el Ball de Bastons, el Ball de Diables i el drac, però de moment no ho podem justificar del cert.

Els cabeçuts de 1916 al costat del ball de bastons.

Tal com exposa Xavier Orriols¹ en el seu llibre *Bastons a Vilanova*, sembla ser que el 1927 i el 1928 els cabeçuts de Ribes van sortir a la cercavila de la Festa Major de Vilanova, però tot i la seva tradició festiva no s'ha trobat documentat cap ball de nans o capgrossos vilanovins anterior a finals dels anys quaranta.

Aquells anys la cercavila ribetana era molt curta, limitada als quatre balls que hi havia. Llegint els programes d'actes que s'han conservat veiem que l'essència de la Festa Major era semblant a l'actual: la vigília els balls populars recorrien la població, cap al tard, a les deu de la nit, feien una exhibició davant de l'Ajuntament, i el dia de la Festa Major també hi havia matinal.

D'aquests anys se n'ha conservat algun recompte de despeses en les quals no s'especifiquen els cabeçuts, tot i així, sabem que sortien a la cercavila, i així queda justificat en un rebut de sant Pere de 1932, on hi consta: 'He recibido del Ayuntamiento de San Pedro de Ribas, la cantidad de treinta pesetas en calidad de subvención para gastos de los confraras de dragon y cabezudos con ocasión de la fiesta mayor de este año. San Pedro de Ribas a 29 de junio de 1932. José Rosell'.

Deixant el buit documental que va suposar la Guerra Civil (1936-1939), i remuntant-nos a començaments dels anys quaranta són molt poques les referències que s'ha trobat sobre la nostres festes majors, i és molt possible que el destí dels cabeçuts de 1916 fos la seva total desaparició.

Rebut de l'Ajuntament de Sant Pere de Ribes datat el 29 de juny de 1932.

¹ Xavier Orriols i Sendra. *Bastons a Vilanova*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 2002. P. 41.

La celebració de la Festa Major de sant Pere de 1947 va revifar la cercavila: s'estrenen cinc cabeçuts nous gràcies a les donacions dels ribetans i ribetanes fetes per subscripció popular. Tal com trobem referenciat al recompte d'ingressos i despeses d'aquell any, es recullen 800 pessetes del moment destinades al ball de cabeçuts. A l'arxiu municipal s'hi conserven les factures, per això sabem què van costar, tot i que com que no s'han conservat els catàlegs originals a les respectives botigues és molt difícil de saber el preu exacte de cada model. Dels cinc cabeçuts, tres es van anar a buscar a la casa El Ingenio. A la factura hi consta el model E que en aquell moment va costar 145 pessetes, el model F, per 140 i el model 32, que en va costar 115. Els dos cabeçuts restants es van comprar a la Industrial Bolsera, que de fet els comprava directament a El Ingenio, per tant, el més segur és que

*Els cinc cabeçuts estrenats per sant Pere de 1947
davant l'església parroquial el 1949*

tots ells provinguessin del mateix obrador. El model número 104 va costar 185 pessetes i el model 13, 155. Eren el 'nano', el 'pallasso', la 'gitana', el 'vell' i el 'moro' o 'negre'. Estaven fabricats artesanalment amb cartró pedra, modelats sobre motlles de guix, assecats i pintats al gust de qui feia l'encàrrec. Medien uns 60 cm i pesaven uns sis quilos cadascun. Si observem amb deteniment les fotografies i comparem els vestits dels primers quatre cabeçuts de 1916 amb els que porten els primers portants dels cinc cabeçuts de 1947, ens adonarem que són exactament els mateixos. Eren cabeçuts fets en sèrie que després es trobaran repetits a moltes altres festes majors. Sense anar més lluny, el 1949 quan a Vilanova es compren els nans, alguns els van a buscar a El Ingenio repetint algun d'aquests cinc models. Aquestes figures actualment encara es fabriquen artesanalment al mateix obrador originari, i tots els models esmentats tenen un mateix preu: valen 300 euros, i la botiga està oberta al públic en general.

Durant les primeres cercaviles, els cabeçuts desfilen al costat del Ball de bastons seguint la música de les gralles. La Festa Major de sant Pere de 1949 serà el primer cop que a Ribes es podrà admirar un ball de gegants, en aquest cas, el Pagès i la Pagesa de Vilanova. Va ser el primer cop que els nostres cabeçuts van ballar al costat d'uns gegants que, en part, els començaven a treure protagonisme. Per sant Pere de 1950 i 1951, van venir els Gegants de la Geltrú, coneguts com a Gegants de Can Juncosa (actualment gegants de la Garriga, Vallès Oriental). Aquest va ser el pas que es va fer abans que l'Ajuntament de Ribes acordés comprar una parella de gegants propis, l'estiu de 1952. A partir d'aquell moment, cabeçuts i gegants sempre aniran uns al costat dels altres, durant molts anys ballant al so de la mateixa colla de grallers, constant en els recomptes de despeses com a grallers dels gegants. L'espectacularitat dels gegants es veu reflectida també en les mateixes despeses, on consta que els seus portants, el ball de bastons i més endavant els diables, eren retribuïts, i en canvi no hi consta cap retribució pel ball de cabeçuts.

Els primers cinc portants d'aquests cabeçuts a Sant Pau

D'esquerra a dreta: Domènec Fonoll, en Soques, el Rafel de ca la Brígida conegut com el 'negre', en Fesol, en Pere 'Xurei', el Manolo Martínez, el Pep Àngel Cuadras i en Josep Maria Cuadras de ca l'Espetec

Manolo Martínez, que va portar un d'aquests cinc cabeçuts al voltant dels anys 1955 i 1957, explica que abans de la seva colla hi havia hagut altres portants, sempre nois, entre els quals recordava en Salvador Andreu de cal Carnisser Nou, que els havia estrenat el 1947. En Manolo recorda que normalment sempre eren el mateix grup de nois i cada un portava sempre el mateix cabeçut: eren en Domènec Fonoll, en Soques, en Fesol, el Josep Maria Cuadras, de ca l'Espetec i en Manolo Martínez, que recorda que portava el 'moro'.

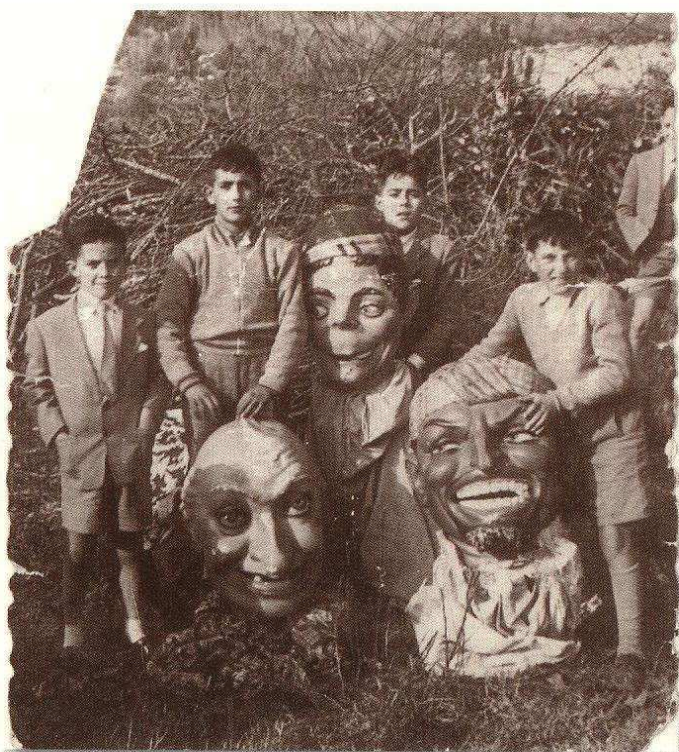
Durant uns quants anys ells van ser la colla que va portar aquests cinc cabeçuts sota la supervisió del 'noiet', que vivia al costat de cala Magina, i que era l'encarregat de guardar-los, preparar els vestits, i deixar-ho tot a punt perquè aquests joves, i més endavant d'altres, els anessin a

buscar per sortir a la cercavila. Havien de portar els cabeçuts amb molta cura procurant no fer cap pelada ni abonyegar-los, i dur el vestit ben posat lligat al coll de la figura i tapant la carcassa que es recolzava damunt les seves espatlles.

Tal com explica en Josep Maria Cuadras, llavors fins i tot feien el recorregut per les masies al costat del Ball de bastons, i era un camí que se'ls feia feixuc pel fet de carregar el pes del capgròs. El programa d'actes de sant Pere de 1950 ja en parlava: *'Jueves 28 de junio. (...) A las 5 de la tarde, salida de los Bailes populares Drac, cabezudos, Ball de bastons, Ball de Diablos, que recorrerán la población y los caseríos de Las Torres y Puigmoltó, difundiendo el júbilo y la alegría de las fiestas'*.

També anaven a la matinal al costat dels altres balls, i es posaven d'acord per passar a recollir el tradicional Llevant de taula, que després es repartien a parts iguals. Quan acabaven de ballar ja tornaven els cabeçuts a l'Ajuntament, i el 'noiet' era l'encarregat de guardar-los fins a la propera festa major. Per passar a fer el Llevant de taula no els calia portar el cabeçut sota el braç perquè ells eren pocs i la gent ja els coneixia.

Entre els anys cinquanta i seixanta no hi van haver canvis substancials a les cercaviles de festa major ribetanes. El ball de cabeçuts estava format pels mateixos cinc capgrossos i els seus portants anaven canviant a mesura que passava el temps. Segons les dades recollides en els recomptes de despeses de festa major, és a partir de sant Pere de 1960 quan es comença a comprar nous cabeçuts que aniran engruixint el ball de mica en mica. Així, aquell sant Pere es compren dos cabeçuts a El Ingenio que costaran 258 i 221 pessetes. Per sant Pere de 1962 se'n compren dos més. Al cap de dos anys, per sant Pere de 1964, trobem la primera factura de El Ingenio que especifica el nom del cabeçut en lloc de posar-hi un codi; en concret, s'adquireixen dos cabeçuts petits que en aquell moment valien 150 pessetes cada un, un cabeçut march per 325 pessetes (possiblement fa referència al model d'un dels germans Marx), i el cabeçut del 'Popeye', que en va costar 250.

D'esquerra a dreta: Jaume Baldomero, Domènec Fonoll, en Fesol i el Manolo Martínez

El ball de cabeçuts acompanyant els gegants de Vilanova per sant Pere de 1949 i els de la Geltrú per sant Pere de 1950

Durant la postguerra va estilar-se la creació de capgrossos amb les fesomies d'actors de cinema mut, sortits majoritàriament de l'obrador de la casa El Ingenio del carrer Rauric de Barcelona. Com acabem d'assenyalar, a Ribes es van anar adquirint cabeçuts que seguien aquesta tendència: en Grouxo i Harpo Marx n'eren un clar exemple. També es feien personatges de dibuixos animats, com és el cas d'en 'Popeye'. El seu preu variava en funció de les hores que dedicaven a la fabricació de cada peça. Fixem-nos que generalment era per la festa major de sant Pere, i no per sant Pau, quan se n'adquirien de noves.

Per sant Pau de 1965 es va destinar una part del pressupost de la festa major a la confecció d'unes faldilles per als cabeçuts, tot i que a la pràctica, aquestes faldilles fan referència al vestit en forma de túniques agafades amb una goma al coll que sempre han caracteritzat la indumentària d'aquest ball a Ribes.

En el full de despeses de la Festa Major de sant Pere de 1967, hi hem trobat la primera referència documental a una retribució de 300 pessetes en concepte de l'actuació dels portadors dels cabeçuts, que comparada amb les 4.000 de l'actuació dels portadors dels Gegants, les 2.400 del Ball de Bastons i 2.000 del Ball de Diables, denota que al ball de cabeçuts hi participava menys gent i no estava tan ben valorat. Una altra hipòtesi podria ser que es diferenciés clarament l'esforç que representava per a un adult sortir a la cercavila al costat de la participació d'un grup de nens. Tots ells, això sí, grans i petits, passaven a fer el Llevant de Taula.

Els anys seixanta i setanta es caracteritzen per un increment en la participació de nous balls a les cercaviles. Per sant Pau de 1972 s'estrena el Drac de Tres Caps fet a El Ingenio igual que els dos primers cap-i-cossos que entren a formar part del ball de cabeçuts de Ribes i que amb el temps, es convertiran en un element emblemàtic típicament local, tot i que pel fet de ser una figura seriada es pot trobar a altres indrets de Catalunya. Els 'capis', seguien la tònica dels personatges de cinema mut. Aquests models de nan costaven 3.000 pessetes cadascun. Eeren més cars que un capgròs perquè eren més voluminosos i requerien més feina a l'hora de fabricar-los. El 1973, continua la fal·lera de comprar cabeçuts nous: s'adquireix un cabeçut de 'negra' gros que val 1.000 pessetes. Davant d'aquestes xifres veiem una clara diferència de preu entre un nan i un capgròs.

A mitjan dels anys setanta els programes de festa major es redacten en català. Ja no parlen de 'cabezudos' sinó de nans. A partir de sant Joan de 1973, a les Roquetes es celebra la seva Festa Major, i durant els primers anys van ser els balls populars de Ribes, entre ells els cabeçuts, els que hi van anar a ballar, tot i que de seguida en van tenir de propis. El 1982 el Centre Cultural i Recreatiu de les Roquetes gestiona la creació d'una parella de gegants i compra una dotzena de capgrossos amb l'ajuda d'una subscripció popular.

L'arribada de la Democràcia va suposar una època de defensa, recuperació i promoció de la cultura catalana en tots els seus àmbits. S'organitza el Congrés de Cultura Catalana engegant diferents campanyes de mobilització popular a l'entorn, entre d'altres, de la revitalització dels valors populars i del folklore. És en aquest moment dels primers ajuntaments democràtics i de tota l'onada d'identitat nacional, quan a Ribes es viu una de les millors etapes de les seves festes majors. En aquell moment es dona valor a la festa i a la participació, fet que comporta un seguit de canvis. A Ribes, per exemple, es qüestionen les retribucions als balls populars i a partir de llavors surten a ballar de franc i es perd el Llevant de taula.

Cercavila d'anada a l'Ajuntament durant la Festa Major de sant Pere de 1950

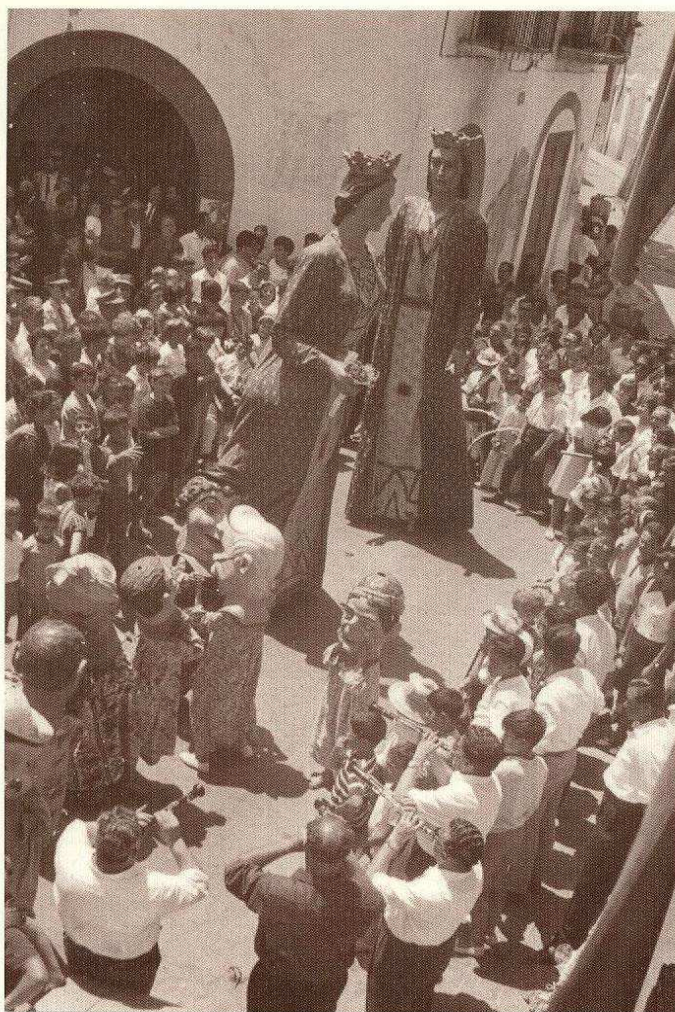
En aquest context la Mercè Garriga Cuadras i la Dolors Pascual Vidal es posen al capdavant del ball de cabeçuts per mirar de revifar-lo i es troben que pràcticament no quedaven cabeçuts. Gràcies a la sensibilització i la bona acollida de les seves propostes per part de la Regidoria de Cultura, els cabeçuts van arribar a ser un ball ben organitzat. Es van anar a comprar cabeçuts nous a El Ingenio, com ara el que elles anomenaven 'la senyora Patro', el 'moro Juan' i dos cap-i-cossos més que s'afegien als dos que ja hi havia, i que passarien a formar un grup de dotze figures. Els seus vestits els va confeccionar l'Antònia de can Pinzell.

El diumenge 27 de gener de 1980, dins dels actes de la Festa Major de sant Pau, s'organitza una trobada de nans a Ribes, amb la participació dels Nans del Prat, Begues, Cornellà, Cubelles, Piera, Mataró, Sabadell, Sitges (que ja havien estat a Ribes per sant Pau de 1978), també els de Vilafranca, el Vendrell i Vilanova, i els gegants de l'Associació de Balls Populars de Sitges, Begues i els de la Geltrú, juntament amb els grallers de Vilafranca, Vilanova, Associació de Balls Populars de Sitges i Ribes.

Aquell ball de cabeçuts estava format per dotze nens entre vuit i deu anys. Per primer cop en la trajectòria dels cabeçuts ribetans, la Mercè i la Dolors van aconseguir que ballessin una dansa. Elles dues van anar a aprendre danses populars i els van ensenyar el Ball de Nans Nous i el Ball de Nans Vells de la Patum de Berga². Fins i tot van desplaçar-se a Berga per veure com eren aquestes danses i les van ensenyar als dotze nens: dotze, perquè calia fer tres quadres de quatre cabeçuts per executar les danses. L'Ajuntament, fins i tot, va fer venir una colla de grallers que sabés tocar la melodia d'aquestes dues danses. Aprendre els passos de la coreografia requeria un assaig constant quan s'acostava la Festa Major, però a l'hora els portava la recompensa de fer algunes sortides. Recorden que al llarg dels anys vuitanta amb aquesta colla van anar a trobades de folklore popular català, a Manresa, Igualada i Valls, entre d'altres llocs.

Els cabeçuts s'havien guardat al celler de can Puig, als baixos de l'Ajuntament i més endavant a can Salvador Miret. Quan calia fer una reparació se'n feia càrrec en Tòfol Almirall, que els restaurava i repintava.

² Partitures i desenvolupament de la dansa de Ball de Nans Vells i Ball de Nans Nous de la Patum de Berga a: Joan Amades. *Gegants, nans i altres entremesos*. Barcelona: Arxiu de tradicions populars, 1983. P. 114 - 118.

Exhibició de gegants i cabeçuts davant l'Ajuntament per sant Pere de 1965

Durant els anys noranta es segueix mantenint el ball amb una bona colla de cabeçuts. En una factura de reparacions realitzades per l'Estaquirot de Vilanova, després de sant Pau de 1995, hi consten un total de 6 capgrossos amb braços, els 'capis', i 10 capgrossos normals (la 'nena', el 'negre', el 'moro' entre altres), que en general tenien molts cops i moltes capes de massilla de reparacions anteriors, per la qual cosa s'aconsellava anar-los canviant per uns de nous de mica en mica.

Els sis 'capis' amb el temps van arribar a representar tot un símbol, gràcies al seu ball còmic, movent les cames endavant i endarrera al ritme de 'La Raspa'. Això passava en un moment en què l'entrada al ball de gent nova va fer que s'anés perdent el fet de ballar una dansa, i els cabeçuts van tornar a sortir a la cercavila, seguint el so de les gralles cadascun al seu aire.

Per sant Pau de 1999 els cabeçuts estrenen els vestits dissenyats pel pintor ribetà Xaus, que suposaven una ruptura amb la tradicional indumentària d'aquests elements i expressaven la creativitat del seu autor, i es presenta una nova parella de gegants: l'Andreu i la Marina.

Entrat el segle XXI, el ball que ens ocupa ha anat perdent la constància a causa de les dificultats tècniques per portar els capgrossos i sobretot els 'capis'; per un desinterès creixent a l'hora de participar-hi; i per l'estat de conservació de les figures, cada cop més precari. Els nens i nenes que volen portar els cabeçuts cada cop són més petits i això fa que finalment s'organitzi un taller de manualitats per confeccionar capgrossos i siguin aquestes figures fetes pels més petits les que acabin sortint a la cercavila les darreres festes majors.

Durant un temps es va popularitzar sortir a la cercaviles com a bastoner i actualment com a timbalers o diables. La qüestió és que el tradicional ball de cabeçuts de Ribes s'ha anat perdent fins al punt que ja no surt al carrer. Tots els motius fins ara exposats han anat desembocant a l'actual pèrdua d'aquest ball.

Exhibició dels gegants i els cabeçuts davant l'Ajuntament per sant Pau de i sant Pere de 1967. Fixeu-vos en la renovació dels vestits dels gegants.

Cap on van els cabeçuts?

El cabeçut és un element festiu poc estudiat encara, tot i que comencen a despuntar alguns treballs de recerca locals dedicats a analitzar aquest àmbit del folklore i la cultura popular i tradicional, especialment per casos de figures o danses típiques d'una festa en concret, per buscar-ne els orígens i destacar-ne el seu valor patrimonial. Tampoc se n'ha debatut massa la seva situació ni el seu futur, malgrat ser un dels elements festius que té la representació més extensa del país, i això ho podríem dir sense por d'equivocar-nos. Des de l'any 2000 se celebren trobades nacionals de capgrossos a Catalunya, i també se n'han fan d'internacionals, acollint una mostra de capgrossos i nans d'arreu del món. Tot plegat és una manera de donar una empenta a uns elements que sovint han quedat deseparats, que van renéixer en un moment de recuperació de les figures festives i amb el temps van arribar a expandir-se sovint sense criteri, prevalent la quantitat a la qualitat, i provocant que sense el compromís i la implicació de la gent encarregada, les colles s'anessin desfent, i els nans i capgrossos s'anessin descuidant i fent malbé emmagatzemats i plens de pols. Les llargues cercaviles sense relleu i el fet de no tenir definits els papers de cada figura o l'al·licient d'aprendre a executar un ball o una dansa, o adquirir un marcat protagonisme dins la festa, han fet que massa sovint els caps acabin carregant-se sota el braç o que, com és el cas de Ribes, avui ni tan sols surtin al carrer.

Què se n'ha fet del ball de cabeçuts de Ribes? Actualment ja és una tradició perduda en el sentit que és un ball que ja no surt, les figures han anat desapareixent, i les poques que s'han conservat han anat passant d'un magatzem a un altre i avui encara resten emmagatzemades. Els més petits ja no coneixen el ball de cabeçuts ribetans com el que havia estat anys enrere, només han vist els cabeçuts fets en tallers de manualitats pels propis nens i nenes.

El ball de cabeçuts fotografiats a la porta d'una masia

No han vist els capis fent saltirons, ni uns capgrossos dansant o saludant-los donant la mà o fent una reverència, ni tan sols s'hi han pogut acostar quan estaven parats per posar-los la mà dins aquelles boques tan obertes.

A Ribes els cabeçuts no han sobreviscut el pas del temps a caus d'un seguit d'inconvenients tècnics, organitzatius i participatius. Per recuperar-los caldria redefinir-los com a ball popular, millorar-ne les condicions i els inconvenients tècnics, com ara el pes de cada

capgròs o nan, la ventilació interna, la percepció de la sonoritat des de l'interior del cap, i facilitar-ne la màxima visualització possible. També caldria arranjar-ne el seu estat de conservació, garantir un futur manteniment i unes condicions d'emmagatzematge adequades. Tenir un projecte darrere que li doni sentit, aconseguir la participació d'un grup de gent que se'n vulgui fer càrrec amb responsabilitat, promoure el ball i donar-li el suport que requereix per tal que s'integri de nou a la cercavila un cop renovat.

Molt poques vegades s'ha reflexionat sobre el seu paper: cal fer-ne un replantejament i si es decideix recuperar-lo com a ball: dignificar-lo. Cal donar importància al seu paper individual i també com a conjunt. Se'ls pot donar nom, història i caràcter i això cal revalidar-ho cada cop que surtin i actuïn. Per damunt de tot, el futur del ball de nans i capgrossos està en la il·lusió de generar festa: si la seva pervivència depèn només del fet que són tradicionals, malauradament aquests caps, de futur no en tenen cap.

Convido a tothom que els conegui de prop a fer memòria, a explicar-ne els seus records, les anècdotes, i les seves vivències, a comentar les fotografies antigues, i així poder recopilar més dades per poder escriure un treball més extens i documentat més endavant, completant la seva història. El ball de cabeçuts de Ribes, malgrat que avui s'hagi perdut, forma part del patrimoni cultural del nostre poble encara que sigui des del record.

El pas de la història assentarà les bases pel futur dels nostres cabeçuts. Avui els trobem a faltar a les nostres cercaviles. Qui sap si en un futur no gaire llunyà podrem tornar-los a admirar...

Els dos primers 'capis' que es van adquirir a Ribes per sant Pau de 1972 ara fa 35 anys

Època en que la Dolors Pascual i la Mercè Garriga s'encarregaven de portar el ball de cabeçuts

Bibliografia

- AMADES, Joan. Gegants, nans i altres entremesos. Barcelona: Arxiu de tradicions populars, 1983.
- CALLAO I MESTRE, Ester. Mig segle de gegants a Ribes [separata del programa de Festa Major de sant Pere]. Sant Pere de Ribes, 2003.
- CORDOMÍ, Xavier. "Proposta de redefinició dels àmbits específics d'Imatgeria Festiva amb portador". Comunicació en l'àmbit específic de Gegants i bestiari de foc presentada al II Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana (1995-1996). < <http://www.ccgbcv.org/cat/inte/docum/gega01.htm> > [Consulta: 18 gener 2007].
- GRAU I MARTÍ, Jan. "Els caps, cap a on?" [en línia]. Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya (2000) . <http://www.festes.org/autor.php?id_autor=15> [Consulta: 18 gener 2007].
- GRAU I MARTÍ, Jan. "Nans, nanos, capgrossos, caparruts, cabuts...", Gegants, 1995 < http://www.festes.org/autor.php?id_autor=15 > [Consulta: 18 gener 2007].
- MOYA, Bienve. 'Apunts per a crònica sobre els nans o capgrossos de la festa tradicional', a Revista d'Etnologia de Catalunya, núm. 4, (1994), p. 92 - 109.
- ROYUELA I JUNCADILLA, Meritxell. "Nans i capgrossos, característiques generals", Gegants, núm. 74 (estiu 2006), p. 23.

Baixada de sant Pau els anys vuitanta

Imatge de la Trobada de Nans que es va fer a Ribes per sant Pau de 1980

Detall d'un 'capi' en plena cercavila de festa major

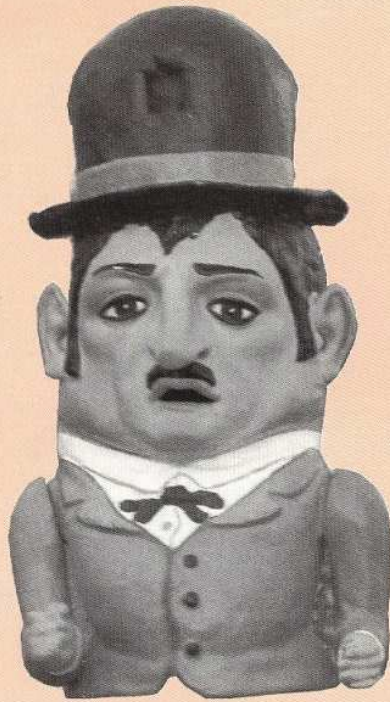
Enllaços d'interès

Comissió de capgrossos de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya:
<http://www.gegants.cat/capgrossos/index.html>

El Ingenio: <http://www.el-ingenio.com>

Els sis 'capis' l'any 1995 fent el seus passos de ball tan peculiars

**Ajuntament
Sant Pere de Ribes**

